

## Як «увічнивали» Лесю Українку в Новоград-Волинській міській гімназії напередодні виборів.

Напередодні виборів, точніше 19 жовтня, у Новоград-Волинській міській гімназії імені Лесі Українки відбулося велике дійство: перед входом до приміщення відкрили пам'ятник великій українській поетесі, чие ім'я носить навчальний заклад. Хвалили місцевого мецената М.Х. Хомича, на кошти якого було споруджено цей пам'ятник, художників, які брали участь у його створенні Бориса Крилова і Олеса Сидорука. А ще на заході був присутнім, виступав із вітальним словом, вручав грамоти міської ради і фотографувався у всіх ракурсах, у тому числі на фоні пам'ятника, виконуючий обов'язки міського голови М.Г. Усенко, він же однопартієць директора гімназії Рошка Ю.А. Відповідно все дійство було відбито у пресі, адже на носі були вибори до місцевих органів влади. Можна було б порадіти з нового пам'ятника і вчинку мецената, якби не декілька моментів, що ставлять під сумнів щирість організаторів цього дійства.

Про виготовлення і бажання мецената подарувати пам'ятник директор навчального закладу Рошка знав заздалегідь. Бо ще влітку перенесли на інше місце флашток, на якому щоденно піднімають Державний прапор України, а під монумент почали готувати капітальний фундамент. Однак звернутись до виконкому міської ради за дозволом на виділення землі, як це повинно було бути за регламентом встановлення пам'ятників, директор комунального навчального закладу, який до того ж був тоді депутатом міської ради, чомусь «забув». У всякому разі, як мене інформував архітектор міста Д.С. Гудзь, такого звернення не надходило. Ніякого ознайомлення з ескізом щодо проекту майбутнього пам'ятника ні педагогічного колективу, ні колективу учнів, ні батьківського активу, наскільки я знаю, не було. Все робилося якимось таємно, з розрахунку на сюрприз. Щоправда, до Римської В.О., завідувачки літературно-меморіальним музеєм Лесі Українки, звернувся влітку меценат Хомич із проханням допомогти з прижиттєвими фотографіями поетеси; вона запропонувала йому цілу їх дюжину. Потім, пригадує одна із працівниць музею, до них завітали знову Хомич і скульптор, який заявив, що він помістив на голові у Лесі квітку на пам'ятнику. У вересні місяці до Римської В.О. знову завітали у музей директор гімназії Рошка Ю.А. із заступником Ломовою В.В. з проханням допомогти у запрошенні гостей на відкриття. Вона запропонувала запросити відомого лесезнавця доктора філологічних наук С.О. Кочергу з Острозького університету і зведеного брата внучки сестри Лесі Українки Ізидори, кандидата економічних наук Петрова К.О., який мешкає в Києві. Проте на відкритті їх не було. Або не запросили, або ті відмовилися прийти. Десять днів за сім-вісім до відкриття пам'ятник був привезений і поставлений на постамент; його закрили цупким простирадлом, аби виріб ніхто передчасно не побачив. Ясно ж, сюрприз.

Коли ж пам'ятник відкрили, місцеві краєзнавці і багато хто із присутніх здивувалися з того, що він не зовсім відповідає образу поетеси у молодому віці, який ми звикли бачити на фотознімках. По-перше, в житті Лесі Українки мала продовговату голову, а на пам'ятнику її голова більш круглої форми. По-друге, форми вух на ньому також не зовсім відповідають оригіналу. У поетеси вони були невеликі і відстовбурчені, а на пам'ятнику середнього розміру і дещо приплюснуті. По-третє, відстань від верхньої губи до кінчика носа також не

відповідає оригіналу на фотознімку, на пам'ятнику вона значно більша, ніж на фотографії. По-четверте, Леся до двадцятирічного віку (очевидно, саме цей вік мали на увазі творці пам'ятника), уже була вражена хворобою, що відбилася на її обличчі. Вилиці у неї були дещо запалими, а на пам'ятнику вилиці мають вигляд як у здорової молодої дівчини. По-п'яте, Леся носила намисто на грудях, але воно висіло у формі овалу, а не кола, як на пам'ятнику, та й форма намиста на пам'ятнику зовсім інша, ніж на фотознімках. По-шосте, у Лесі на пам'ятнику стягнуте волосся на потилиці невідомо яким сучасним зажимом, на фотографіях вона мала у 20-річному віці або косу, або ж стягувала волосся стрічкою чи бантом. По-сьоме, підборіддя у поетеси на пам'ятнику вийшло більш м'ясисте, ніж на фотографіях. І, по-восьме, поетеса ніколи не носила у волоссі квітку. Вінок у молодому віці – так, але квітка в голові була у родині Косачів визнана чомусь недоречною, тому немає жодної фотографії Лесі з квіткою. І на твердження деяких «знавців», що художник, буцімто, має право на вимисел, скажу так: Леся Українка є постаттю загальноєвропейського масштабу, і подібні художні домисли навряд чи є доречними. Це все-одно, що зобразити Івана Франка з борідкою (він носив лише вуса), Тараса Шевченка з пляшкою оковитої, або Михайла Грушевського в козацьких шароварах. Цього ніхто ніколи не робить, хоча Шевченко не цурався випити з друзями оковитої за їх здоров'я і за погибель ворогів, а Грушевський обожнював українську козацьку республіку XVI – XVII століття.

28 листопада меценат Хомич завітав до музею і передав його завідуючій Римській В.О. робочу модель пам'ятника. Можу сказати, що вона попри деяких вказаних вище помилок також не зовсім схожа на сам пам'ятник. Проте на моделі обличчя Лесі продовгувате, а на пам'ятнику, як я уже говорив, воно має більш круглу форму. Параметри відстані від кінчика носа до верхньої губи на моделі відповідає зображенню Лесі на фотографії, а на пам'ятнику ні.

Мені особисто було незручно чути, коли один із місцевих краєзнавців, який через декілька днів після відкриття, уперше побачивши пам'ятник, замість вітання здивовано промовив: «А що це за Маланка тут стоїть?» – «Читайте на пам'ятнику, Олександрє Миколайовичу, – відповідаю, – тут написано: Леся Українка». – «То хіба вона така?» – «Раджу звернутися до Вашого знайомого директора гімназії Ю.А. Рошки, – відповів я, – у нього повинні бути, вочевидь, відповідні документи з Міністерства культури».

Проте ні висновків художньо-експертної ради, ні інших дозвільних документів на пам'ятник насправді немає. Чи не тому Рошка відмовився показати відповідні документи в кінці жовтня заступнику міського голови Колотову С.Ю., коли той попросив їх йому представити. На моє звернення про наявність дозвільних документів Рошка спершу запитав, а хто я є таких, щоб його просити показати ці документи. Коли ж я відповів, що очолюю місцевих краєзнавців, якщо він цього не знає, то Рошка сказав у присутності групи вчителів, що в такому разі я можу очолити ще й громадський рух за знесення пам'ятника. Цю ж тезу він повторив перед півсотнею моїх колег згодом під час однієї із нарад в школі. Це досить цікава сентенція з вуст очільника гімназії, який за роки перебування на цій посаді не написав жодної статті ні про Лесю Українку, ні про вивчення її творчої спадщини в школі, ні про її шанування в гімназії, чи взагалі про проблеми освіти і виховання, незважаючи на свій фах

вчителя історії. Вона свідчить про його рівень і як керівника, і як вчителя. У цьому плані пригадується подвигицька пошукова і творча діяльність колишнього директора школи № 10 і школи № 1 Станевича Б.Г. щодо пам'яті Лесі Українки. Вказані школи розміщувалися у старому будинку, де в 1870-х роках мешкала родина Косачів. Очевидно, для нинішнього директора школи Рошки творча робота є тасмницею за сімома печатками, або ж він її ігнорує.

Я не буду далі говорити про рівень директора, який керується, очевидно, почуттям всюдозволеності і безкарності. Проте одна із його заступниць досить цинічно висловилася з приводу пам'ятника таким чином: «Даренному коню в зуби не смотрят». Ще й як «смотрят», шановна, адже це наша духовність і культура. Виходить, що ми вчимо дітей на прикладі чесного і порядного життя Лесі Українки, а самі допускаємо існування неправди і фальші у зображенні її образу. Гроші, а не духовність, стоять, очевидно, у нашої дирекції на першому місці і всіляко шануються. Дивною, до речі, є позиція невтручання і працівників відділу культури, нас, мовляв, ніхто не інформував про пам'ятник, ми вперше почули про нього під час відкриття. А одна із працівників відділу заявила, нехай, мовляв, все залишиться як є, ми будемо вважати пам'ятник твором садово-паркового мистецтва. На моє ж запитання, як ви цей твір будете без документів обліковувати, прозвучала відповідь, нам це не потрібно, він залишиться без обліку, бо такі пам'ятники обліку не потребують. А раз без обліку, отже, і без державної охорони.

Згідно чинного порядку, який прописаний у діючому наказі Державного Комітету України та архітектури, Міністерства культури і мистецтва України за № 231/2004 від 30 листопада 2004 року із подальшими змінами і доповненнями, чітко сказано, що пам'ятники місцевого значення (а саме відкритий пам'ятник підпадає під це визначення), встановлюється на основі рішення місцевих органів виконавчої влади або органами місцевого самоврядування за погодженням із управліннями культури обласної державної адміністрації. Клопотання про спорудження пам'ятників місцевого значення порушуються перед органами виконавчої влади підприємствами, установами, організаціями та об'єднаннями громадян, меценатами. Обґрунтування доцільності у спорудженні пам'ятника в даному регіоні приймається на основі висновків художньо-експертної ради при Міністерстві культури і мистецтва України або експертних висновків обласного управління культури про його художньо-мистецьку цінність. З органом місцевого самоврядування погоджується місце встановлення пам'ятника, готуються подальші необхідні дозвільні документи, що після відкриття стають основою для взяття пам'ятника на державний облік та під охорону. Я вже не буду говорити про такі «дрібниці», як попереднє публічне оголошення конкурсу на кращий пам'ятник серед митців після відповідного звернення колективу або організації, чи того самого мецената.

Звісно, що ніяких дозвільних документів на пам'ятник не було з самого початку. Ніхто не звертався щодо пам'ятника від гімназії ні в Міністерство культури, ні в обласне управління культури, ні до місцевих органів влади, не було ніякого рішення і виконкому міської ради щодо встановлення зазначеного пам'ятника. Проїшло більше місяця після виборів і встановлення пам'ятника, а документів все ще немає. Щоправда, не допомогло встановлення пам'ятника такими комсомольсько-більшовицькими методами ні Миколі Григоровичу, ні

Юрію Антоновичу. Перший з них програв із великим відривом боротьбу за крісло міського голови, а другий боротьбу за депутатський мандат. Ще не є заслуженими художниками і автори цього витвору, як намагалися переконати мене представники шкільної адміністрації. Просто вони, маючи вищу спеціальну освіту, є членами Національної спілки художників України, свої твори часто творять укупі. Очевидно, їх загальний спадок ще «не тягне» на відповідне звання. Я хотів уточнити у мецената Хомича, хто рекомендував йому цих художників і чи обговорювали їхній твір на художньо-експертній раді при Міністерстві культури і мистецтв України, проте меценат не побажав зі мною спілкуватися.

Про те, що пам'ятник встановлювали саме до виборів у місцеві органи влади, говорить промовисто і такий факт. Відразу ж після його відкриття через декілька днів усі вчителі і працівники гімназії були запрошені в актовий зал і перед ними виступали зі своїми агітпропозиціями представники Народної партії, які агітували також за свого однопартійця директора гімназії Рошку, виконуючого обов'язки міського голови Усенка, інших членів народної партії, кандидатів у депутати місцевого рівня, підкреслювали благодійництво Народної партії, суспільно-корисну діяльність її членів, наводячи приклад із встановленням нового пам'ятника.

Під час цих виступів я мав розмову із представником цієї партії Мартинюком М.І., який був у цей час в гімназії, просив його сприяти дирекції в отриманні необхідних документів на пам'ятник із Києва, але той відповів, що у Рошки, вочевидь, вони мусять бути. А в кінцевому підсумку виявилось, що пам'ятник фактично був відкритий незаконно, без рішення художньо-експертної ради і місцевих органів влади. Ось таким насправді виявилися благодійництво і суспільно-корисна діяльність «народників» перед виборами, які не змогли довести справу із монументом до логічного завершення. А монумент нашій славіній землячці, по суті, став розмінною монетою Народної партії напередодні виборів.

З цього приводу згадую статті в місцевій газеті «Радянський прапор» і спогади очевидців про внесок кандидата в депутати до Верховної Ради України по Новоград-Волинському виборчому округу відомого поета М.Т. Рильського щодо підтримки школи в післявоєнний період. За його допомогою школі № 1 було надано ім'я Лесі Українки і він особисто зробив внесок із своїх коштів лауреата Сталінської премії у ремонт школи. Про суму коштів говорилося на зборх активу міста і району в Будинку культури, про неї інформував учительський колектив тодішній директор школи Станевич Б.Г. Я про це писав на початку минулого року у статті, присвяченій ювілею українського поета, палкого шанувальника творчості Лесі Українки; ця стаття і відповідні фотографії були опубліковані в газеті «Звггель» і в науковому збірнику. (Наскільки я пам'ятаю, депутатом по Новоград-Волинському виборчому округу тоді в 1946 році стала льонарка з села Великого Лугу Червоноармійського району Чухню Любов Іванівна, Герой соціалістичної праці).

Що ж робити далі? Звичайно, потрібно готувати всі необхідні документи з самого початку. Хоча нова влада і надала директору гімназії термін для представлення таких документів з метою легалізації встановленого монумента. Проте ніхто заднім числом, як мені було пояснено, їх надавати Рошці Ю.А. не

буде. А це означає насамперед платне запрошення експертів, які б дали висновки про художню цінність пам'ятника; якщо потрібно щось переробити, то необхідно говорити з авторами твору, а це знову витрати коштів. Далі потрібно готувати документи на відведення землі, що є комунальною власністю, під пам'ятник, інформувати обласне управління культури і скликати виконком міської ради, що дав би дозвіл на встановлення твору монументального мистецтва, оскільки, окрім спорудження самого пам'ятника, тут є ще норми будівництва фундаменту, які також потрібно перевірити і в разі їх безпеки затвердити. А вже потім брати пам'ятник на державний облік. Ті ж чиновники міського відділу культури, які ратують за залишення справи, як вона є, вочевидь не розуміють, ким для українців є наша славетна землячка. А використання її імені деякими партійними чиновниками для поліпшення рейтингу своєї партії напередодні виборів я вважаю взагалі брудною справою.

До речі, на моє запитання М.Г. Усенку, як так сталося, що пам'ятник відкрито у його присутності без дозвільних документів, Микола Григорович відповів: «Ти питаєся про документи у Рошки, я тут ні при чому». Отак «злив» шановний Микола Григорович свого однопартійця. Очевидно, у новій владі обов'язково будуть питання стосовно незаконного відкриття монумента нашій землячці, вона може спитати з організаторів «дійства» і відповідним чином їх покарати, або ж – нагородити «за проявлену ініціативу і клопоти».

**В.В. Вігренко,**

**голова Новоград-Волинського краєзнавчого осередку НСКУ,  
вчитель міської гімназії імені Лесі Українки.**